

Československo v letech 1918 až 1939

1. republika: 28. 10. 1918 - 30. 9. 1938

2. republika: 1. 10. 1938 - 15. 3. 1939

1) Politický systém, ústava z roku 1920

1920 (29. února) - vydána definitivní **Ústava ČSR**. Doslova se tento zákon nazýval „Ústavní listina Československé republiky“. Předtím platila (od 13. listopadu 1918, vydána Národním výborem) Prozatímní ústava - viz Budování státu. **Podle této ústavy** je Československo (dále ČSR) demokratickou parlamentní republikou. Ústavu vypracovalo revoluční Národní shromáždění bez účasti německých a maďarských poslanců! Hlavou státu byl **prezident republiky**. Prezident měl podle ústavy formálně slabou pozici, ve skutečnosti však měl TGM velký vliv. Zákonodárnou moc mělo **Národní shromáždění**. To mělo dvě komory, Poslaneckou sněmovnu a Senát. Volební právo měli všichni občané (poprvé včetně žen!) od 21 let (do Sněmovny), respektive od 26 let (do Senátu). Sněmovna měla 300 členů, volených na 6 let, Senát 150 členů, volených na 8 let. Do obou komor se volilo poměrným systémem. V ústavě byla zaručena ochrana menšin a základní lidská práva. Prezident republiky byl volen Národním shromážděním na sedmileté volební období. Mohl být zvolen maximálně 2x za sebou (stejně jako dnes), TGM však měl výjimku! TGM byl zvolen celkem 4x, poprvé v listopadu 1918 (ještě podle Prozatímní ústavy) a podle nové ústavy pak 3x v letech 1920, 1927 a 1934.

Za 1. republiky se ve skutečnosti velká část politiky dělala mimoparlamentním způsobem. „Hrad“ dělal samostatnou politiku. V každé hlavní demokratické české politické straně existovalo „hradní křídlo“. Demokratické české politické strany (agrárníci, sociální demokraté, národní socialisté, národní demokraté a lidovci) dále vytvořily neformální orgán - „Pětku“, kde se dohadovaly hlavní politická témata mimo parlament!

2) Hlavní politické strany v Československu

A) Češi

1) **Agrárníci**. Oficiální název strany od roku 1922 zněl Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Nejvýznamnější politická strana 1. republiky. Opírala se hlavně o venkov. Spíše pravicová strana, získala si ale velkou popularitu i mezi drobnými rolníky, a to díky pozemkové reformě. Působila i na Slovensku. Nejvíce premiérů za 1. republiky pocházelo z agrární strany: **Antonín Švehla** (+1933), nejvýznamnější politik 1. republiky vedle TGM a Beneše. Dalšími agrárními premiéry byli **František Udržal**, **Jan Malypetr**, **Milan Hodža** (jediný slovenský premiér za 1. republiky) a **Rudolf Beran** (ten byl premiérem až za 2. republiky, po Mnichově, kdy už agrární strana formálně neexistovala).

2) **Sociální demokraté**. Oficiální název: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Rovněž působili celostátně. Nejvýznamnější představitel: **Vlastimil Tusar** (premiér po prvních volbách, které sociální demokraté vyhráli), **František Soukup** (muž 28. října). Sociální demokraté s velkou převahou vyhráli 1. volby, ale v roce 1921 se od nich odštěpilo levé křídlo, čímž vznikla →

3) Komunistická strana Československa (KSČ). Extrémní levice. Komunisté nikdy nebyli členy žádné vládní koalice. Hlavní představitelé: **Bohumír Šmeral** (1. předseda strany), **Klement Gottwald** (2. předseda strany - od roku 1929).

4) Národní socialisté: od roku 1926 zněl oficiální název strany Československá strana národně socialistická. Levicová strana, kladla větší důraz na „národní“ aspekt než u sociální demokracie. Nejvýznamnější politici: **Edvard Beneš** (byl členem strany až od roku 1923, ale nebyl klasickým stranickým politikem), **Jiří Stříbrný** (muž 28. října). Se stranou úzce spolupracovaly Čs. obec sokolská a Čs. obec legionářská.

5) Národní demokraté. Oficiální název strany byl Československá národní demokracie. Výrazně pravicová strana. Nejvýznamnější politici: **Karel Kramář** (1. československý premiér), **Alois Rašín** (ministr financí, zemřel roku 1923 na následky atentátu), **Viktor Dyk** (básník). Nejslabší strana z „Pětky“.

6) Lidovci. Oficiální název strany byl Československá strana lidová. Nejvýznamnějším politikem byl **Jan Šrámek**. Strana měla stálou podporu především mezi katolíky.

B) Slováci

Hlinkova slovenská ľudová strana. Nejvýznamnější čistě slovenská politická strana. Hlinkovo jméno bylo v názvu strany už od roku 1926, čili již za Hlinkova života. Nejvýznamnější politici: **Andrej Hlinka** (katolický kněz, zemřel v roce 1938), **Jozef Tiso** (pozdější slovenský prezident). Hlavním cílem strany byla autonomie Slovenska, což bylo dosaženo až po Mnichově.

C) Němci

Němci měli své vlastní strany. Zpočátku byla nejsilnější z nich **německá sociální demokracie**, která byla v letech 1929-1938 dokonce i ve vládě. Později se stala nejsilnější německou stranou **Sudetoněmecká strana (SdP)**. Nejvýznamnější představitelé: **Konrád Henlein**, **Karl Hermann Frank**. SdP vyhrála v roce 1935 volby (na počet hlasů)! Nacionalisté, vznikli sloučením několika menších nacionálních stran. Podíleli se výrazně na rozbití ČSR.

Svoje vlastní strany měli i Maďaři, Poláci a Židé.

3) Zahraniční politika, národnostní složení a správní členění ČSR

A) Zahraniční politika

ČSR získala na Pařížské mírové konferenci maximum možného, proto **bylo cílem zahraniční politiky zachování poválečného stavu** (=versailleského systému). Nejdříve převažoval strach z Maďarska (snahy o revizi Trianonské smlouvy), později z nacistického Německa. ČSR měla velmi špatné vztahy i s Polskem (Těšínsko...), s Rakouskem měla korektní chladné vztahy. Jediný soused, se kterým měla zpočátku ČSR vyloženě přátelské vztahy, bylo Rumunsko.

1921 - Československo vytvořilo s Královstvím SHS a s Rumunskem **Malou dohodu**. Ta vznikla třemi bilaterálními smlouvami. Malá dohoda byla namířena hlavně proti maďarskému revizionismu a rovněž proti snaze Habsburků o návrat na trůn - v roce 1921 se bývalý císař Karel I. dvakrát pokusil o návrat na trůn (v Maďarsku), načež ČSR a SHS vyhlásily částečnou mobilizaci.

1924 - ČSR uzavřela **spojeneckou smlouvu s Francií**. Podobnou smlouvu uzavřela Francie i s dalšími státy Malé Dohody (1926 s Rumunskem, 1927 se SHS). Ve 30. letech se však Rumunsko a Jugoslávie od ČSR odklonily. ČSR reagovala v roce **1935** uzavřením **spojenecké smlouvy se Sovětským svazem**, která byla vázána na smlouvu ČSR-Francie. Obě strany se ve smlouvě zavazovaly, že pomůžou

napadenému, pokud tak učiní i Francie. Již předtím byla podepsána spojenecká smlouva mezi SSSR a Francií, které byla nakonec Francii houby platná, protože Stalin nakonec změnil strany a v roce 1939 uzavřel pakt s Hitlerem. Československo uznalo (a navázalo diplomatické styky) se SSSR teprve v roce 1934; ve stejném roce také SSSR vstoupil do Společnosti národů. Benešova koncepce, opírající se především o spojení s Francií, nakonec na podzim 1938 zkrachovala, protože Francie nás v Mnichově hodila přes palubu...

B) Národnostní složení

1921 - ČSR měla 13,6 milionu obyvatel. Z toho bylo **51 % Čechů** (6,9 milionu), **23 % Němců** (3,1 milionu), **15 % Slováků** (1,9 milionu) a **6 % Maďarů** (75 000). Další národnosti: Rusové, Ukrajinci a Rusíni dohromady 3% (460 000), Židé 1% (přesně 1.3% - 180 000), Poláci 1% (přesně 0.7% - 90 000); všechny údaje zaokrouhleny na celá procenta.

Oficiálně dále existoval jediný „československý národ“, úřední jazyky ovšem byly dva - čeština a slovenština. V okresech, kde bylo 20% a více obyvatel jiné národnosti, měli příslušníci menšiny právo používat svůj jazyk při styku s úřady. Všichni úředníci (i němečtí a maďarští) však museli mít zkoušku ze státního jazyka; byli tedy ve stejném postavení, jako dříve Češi v Rakousku a cítili se být diskriminováni.

C) Správní dělení Československa

Zpočátku nebylo jednotné, byly rozdíly mezi správou v českých zemích a na Slovensku.

1920 - byl přijat **zákon o župním zřízení**. Župy byly cosi jako kraje. Zákon byl ale nakonec realizován jen na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Hranice žup zde byly výrazně protaženy severojižním směrem, aby v žádné z nich nepřevažovali Maďaři. V českých zemích nakonec župy nebyly zavedeny vůbec. Mělo jich totiž být 10 a ve 3 z nich by měli převahu Němci, což Češi nehodlali připustit. V letech 1918 až 1939 dále existovaly **obce**, **soudní** (menší) **okresy** a **politické** (větší) **okresy**. Kraje za první republiky neexistovaly vůbec. Existovaly pouze za Rakouska a potom zase až od roku 1949. Slovensko a Podkarpatská Rus nedostaly nakonec slíbenou autonomii, respektive dostaly ji až po Mnichově v roce 1938. V roce 1928 bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku celkem 150 politických okresů a 334 soudních okresů, na jeden politický okres tedy v průměru připadaly 2-3 soudní okresy.

1928 - **zavedeno zemské zřízení**. Zákon byl schválen v roce 1927, v platnost vešel 1928. Byly zřízeny celkem 4 země: Země Česká, Země Moravskoslezská, Krajina Slovenská a Země Podkarpatoruská. Slezsko nebylo samostatné nikoliv kvůli velikosti, nýbrž proto, že v něm převažovali Němci. Od roku 1928 se volilo (samospráva) do obcí, politických okresů a zemských zastupitelstev, **župy** na Slovensku a Podkarpatské Rusi byly **zrušeny**.

Celkově: Češi upravovali správní členění, jak se jim to hodilo. Hlavně namířeno proti Němcům (župy ne!) a Maďarům (župy ano!), ale i Slováků a Podkarpatskou Rus vzali Češi na hůl - nedali jim slíbenou autonomii. To se Čechům po Mnichově vymstí.

4) Politický a hospodářský vývoj I. (1918 - 1929)

A) První československá vláda (14. 11. 1918 - červenec 1919)

Její předsedou byl Karel Kramář (národní demokrat). Této vládě se říkalo **všenárodní koalice**. Byla to téměř výhradně česká vláda, byl v ní pouze jeden Slovák - Vavro Šrobár. Karel Kramář a Alois Rašín (ministr financí), dva výrazní členové vlády, byli oba národní demokraté. Oba byli za 1SV odsouzeni k trestu smrti (pak dostali amnestii) a na oba byl spáchán atentát anarchistou. Kramář byl postřelen v roce 1919, ale měl štěstí, střelu ztlumil jeho tlustý kožich. Rašín ale v roce 1923 na následky atentátu, spáchaného jiným anarchistou, zemřel.

Hlavní úkoly vlády:

- 1) boj proti separatismu Němců a Maďarů - viz dříve (Budování státu)
- 2) hospodářská opatření (viz zde podrobněji) →

a) měnová reforma

Proběhla pod vedením ministra Aloise Rašína (národní demokrat) v únoru 1919. Staré bankovky byly okolkovány a část (¼) byla stažena z oběhu. Nová měna se nazývala **koruna československá**. Během této měny byly dokonce uzavřeny hranice, protože vláda se obávala inflace v sousedních státech. Později za první republiky koruna stále zpevňovala. Rašín razil v zásadě deflační politiku. Československo netrpělo inflací jako okolní státy, avšak silná koruna znevýhodňovala československý export.

b) pozemková reforma

Pozemková reforma začala za první československé vlády a probíhala až do konce 20. let. Půda velkostatků (tj. nad 150 hektarů zemědělské půdy) byla vyvlastněna (za náhradu) a poté částečně přidělena drobným rolníkům, částečně rozprodána (zbytkové statky). Reformu prováděl Pozemkový úřad, který ovládala agrární strana. Reforma nakonec nejvíce posílila středně velké statkáře, dokončit reformu zcela podle původních představ se nakonec nepodařilo.

c) nostrifikace akcií

Zákon o nostrifikaci akcií navrhnul v roce 1919 ministr financí Alois Rašín. Zahraniční akciové společnosti musely mít alespoň formálně sídlo na našem území. Československo bylo hospodářsky nejvyspělejším nástupnickým státem Rakouska-Uherska. Československo zdědilo 21 % plochy RU, 26 % obyvatel, ale 60 – 70 % průmyslové kapacity! Vyspělé byly ale jen české země, Slovensko a zejména Podkarpatská Rus byly zaostalé a jejich podniky měly problémy s konkurenceschopností (vůči českým) a spousta jich zanikla. Celkově se ale i tyto oblasti za první republiky rozvíjely.

B) Vzestup sociální demokracie a rozkol ve straně

V červnu 1919 proběhly první **volby** za první republiky - **do obecních zastupitelstev. Nejsilnější stranou** v těchto komunálních volbách **byli sociální demokraté** (dostali kolem 30% hlasů) → byla proto sestavena nová vláda, **vláda rudozelené koalice** (červenec 1919 - září 1920). Ve vládě byli pouze sociální demokraté, národní socialisté a agrárníci, premiérem byl sociální demokrat **Vlastimil Tusar**. **První volby do Poslanecké sněmovny - 1920** (duben): **Sociální demokraté** v těchto volbách **jasně zvítězili** (poprvé a naposledy).

Výsledky voleb: 1. sociální demokraté 25.7%, 2. lidovci 11.3%, 3. němečtí sociální demokraté 11.1%, 4. agrárníci 9.7%, 5. národní socialisté 8.1%, 6. národní demokraté 6.3%.

Tusar tedy zůstal i po volbách premiérem, ale ne nadlouho, protože v sociální demokracii nastal rozkol, který vyvrcholil vznikem KSČ. →

Vládní kabinet v letech 1920 - 1925

Sociální demokracie byla daleko nejsilnější stranou na počátku první republiky. V roce 1920 ale začal ve straně rozkol, protože její levé křídlo nesouhlasilo s vládní politikou. Vlastimil Tusar proto nakonec v září 1920 podal demisi. V letech 1920-1925 spravovaly zemi tyto kabinet:

- 1) **úřednická vláda** (3. československá), premiér **Jan Černý**, září 1920 - září 1921. V této vládě nebyli zástupci politických stran, pouze odborníci.
- 2) **polouřednická vláda** (4. československá), premiér **Edvard Beneš**, září 1921 - říjen 1922. Část této vlády byli úředníci (nepolitici), část politici, ne však čelní představitelé stran. Premiér Beneš byl v té době ještě nestraník, protože k národním socialistům vstoupil až v roce 1923!

3) **vláda všennárodní koalice** (5. československá), 1922-1925. Premiérem byl agrárník **Antonín Švehla**. Agráři se po rozkolu v sociální demokracii stali nejsilnější českou politickou stranou. V této vládě byly i politické špičky jednotlivých stran, fungovala až do dalších voleb v roce 1925.

Rozkol v sociální demokracii a vznik KSČ

V letech 1920-1921 probíhal boj v sociální demokracii mezi jejím levým (později komunisté) a pravým (později sociální demokraté) křídlem. Levice obsadila redakci a tiskárnu v Lidovém domě, kde začala tisknout Rudé právo. Jelikož však politické strany za první republiky nesměly oficiálně vlastnit žádný majetek, byl Lidový dům formálně napsán na Antonína Němce (pravé křídlo sociálních demokratů). Na jeho žádost pak Lidový dům vyklidila policie a četnictvo. Levice (v čele stál Bohumír Šmeral) pak vyhlásila v prosinci 1920 generální stávkou. Během této stávkou někde rudé gardy zabíraly továrny. Proti nim zasáhlo četnictvo. Levice ale se svou konfrontační politikou neuspěla, a proto se nakonec levé křídlo od sociální demokracie úplně odtrhlo a v roce 1921 byla **založena Komunistická strana Československa (KSČ)**. KSČ přijímala direktivy z Moskvy od Kominterny a stavěla se nepřátelsky vůči československému státu. Sociální demokracie i KSČ pak byly významnými politickými stranami. KSČ však stála mimo všechny vládní kabinetů (extrémisté) a oslabení sociální demokraté se už nikdy nestali za první republiky nejsilnější politickou stranou, tou pak byli agráři.

V čele KSČ stál až do roku 1929 **Bohumír Šmeral**. V roce 1929, po bolševizaci strany, se do čela dostal **Klement Gottwald**. Ten mimo jiné v parlamentu prohlásil, že „se do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk“. Za Gottwalda byla KSČ poslušným nástrojem Moskvy, ztratila ale část voličů. V roce 1925 získali při volbách do PS 13% hlasů, víc než sociální demokraté, ale v letech 1929 a 1935 jen 10%. V únoru 1923 byl zastřelen Alois Rašín. Atentát spáchal bývalý komunist Šoupal. V této souvislosti byl přijat „zákon na ochranu republiky“, namířený vůči extremistům.

C) Vývoj po volbách 1925

volby 1925 (listopad) - **2. volby do Poslanecké sněmovny**, byly předčasné (správně by měly být po 6 letech). **Zvítězili agráři**, druzí byli komunisté (!) a třetí lidovci, sociální demokraté se propadli až na 4. místo.

Výsledky voleb: 1.agráři 13.7%, 2.KSČ 13.2%, 3.lidovci 9.7%, 4.sociální demokraté 8.9%, 5.národní socialisté 8.6%, 6.němečtí agráři (Bund der Landwirte) 8.0%, 7.Hlinkova slovenská ľudová strana 6.9%.

V čele vlády stál v letech 1925-1929 převážně agrárník Antonín Švehla:

1) **vláda všennárodní koalice**, 1925-1926, **premiér Antonín Švehla**, pak rozpory v koalici →

2) **2. úřednická vláda Jana Černého**, 1926 (vládla půl roku).

3) **vláda „panské koalice“**, premiér **Antonín Švehla**, 1926-1929, v roce 1929 vystřídal Švehlu v čele vlády **František Udržal** (rovněž agrárník). „Panská“ (též „občanská“) koalice, protože v ní vůbec nebyly zastoupeny socialistické strany - sociální demokraté i národní socialisté (a samozřejmě i komunisté) byli v opozici! Hlavní osu koalice tvořili agráři a lidovci, byli zde ale i němečtí agráři a lidovci a řada menších stran. Dočasně byli členy koalice i národní demokraté a Hlinkova slovenská ľudová strana.

národní demokraté - velmi oslabili a téměř ztratili význam, v roce 1925 dostali jen 4% hlasů.

národní socialisté - ve straně nastal rozkol a Jiří Stříbrný, jeden z „mužů 28. října“, byl ze strany vyloučen. Ve straně nakonec zvítězilo Benešovo křídlo.

1927 - TGM byl potřetí zvolen prezidentem republiky (podruhé podle ústavy z roku 1920).

Antonín Švehla (žil 1873-1933) - nejvýznamnější politická osobnost 1.republiky vedle Masaryka a Beneše. Nejdříve byl ministrem vnitra a později premiérem. Jeden z „mužů 28.října“. Mistr vládnutí, vznik parlamentní Pětky byl hlavně jeho dílem. V roce 1928 u něj propukla srdeční choroba. Ve vládě ho nejdříve zastupoval Jan Šrámek. V roce 1929 pak Švehla podal demisi a na jeho místo nastoupil František Udržal. Brzy poté pak proběhly nové volby →

5) Politický a hospodářský vývoj II. (1929-1935)

1929 (říjen) - 3. volby do Poslanecké sněmovny. Opět byly předčasné (měly být po 6 letech). **Zvítězili agráři, ale jinak spíše posílila levice.**

Výsledky voleb: 1.agráři 15.0%, 2.sociální demokraté 13.0%, 3.národní socialisté 10.4%, 4.KSČ 10.2%, 5.lidovci 8.4%, 6.němečtí sociální demokraté 6.9%.

Do čela vlády se opět postavil **František Udržal** (premiérem v letech 1929-1932, politik hradního křídla agrární strany), který sestavil **vládu široké koalice** (5 českých státoporných stran + 2 německé - němečtí sociální demokraté a agráři).

Hospodářská krize

20. léta - zlatá léta československé (i světové) ekonomiky. **Československo bylo jednou z nejvyspělejších zemí světa**, československá koruna byla mimořádně silná. Největším symbolem této epochy byl **Tomáš Baťa**, kterému se dokonce dařilo vyvážet i v době krize!

1929 (čtvrtek 24.10.) - „černý pátek“ (ve skutečnosti čtvrtek) na burze v New Yorku, propuká **celosvětová hospodářská krize**. U nás se krize začala projevovat koncem roku 1930. Trvala zhruba v letech 1930-1934, nejhorší byl rok 1933.

Vrchol krize (1933): pokles průmyslové výroby o 40% (ve srovnání s rokem 1929), pokles exportu o 71% (oproti roku 1929)

Dále prudký pokles ceny agrárních produktů. Krize postihla více exportní odvětví. V únoru 1933 bylo v Československu **přes milion nezaměstnaných!** (úředně bylo registrováno 920 000 nezaměstnaných, podle odhadů bylo dalších 300 000 neregistrovaných). Spousta dalších zaměstnanců sice nebyla propuštěna, ale pracovala na zkrácený úvazek.

Sociální a politické otřesy

Konaly se demonstrace a stávky. Největší akcí byla **mostecká stávka** v roce 1932. V mosteckém revíru tehdy stávkovalo 25000 horníků a dalších zaměstnanců (Čechů i Němců), a to zejména proti propouštění. Tato stávka nakonec skončila kompromisní dohodou, jinde si však střety s policií vyžádaly i oběti na životech. Byla zavedena státní a obecní podpora chudých, která však nebyla dostatečná; poukázám na jídlo se například posměšně říkalo „žebračky“.

Vzrůst politického radikalismu

Němci. Němci byli více nespokojeni, protože asi ⅔ nezaměstnaných byly v převážně německém pohraničí. Češi za to nemohli: Němci měli smůlu, protože krize postihla více tradiční průmyslové obory (textilní, sklářský průmysl), které byly rozmístěny především v pohraničí. Němci se však radikalizují. V roce 1933 byla **založena Sudetendeutsche Partei (SdP)**, do jejíhož čela se postavil **Konrád Henlein** (původně učitel tělocviku z Liberce). SdP bude spolupracovat s Hitlerem a postupně získá většinu německých voličů na svou stranu.

KSČ. KSČ se ještě více zradikalizovala v roce 1929, kdy se do čela strany dostal **Klement Gottwald**. V roce 1934 Gottwald dokonce kandidoval na prezidenta (s heslem „Ne Masaryk, ale Lenin“). Zvolen

byl však (počtvrté a naposled) Masaryk. Komunisté vedli agresivní kampaň za sovětizaci Československa. Nakonec byl na Gottwalda a další tři komunisty vydán zatykač, a tak museli uprchnout do SSSR.

Česká pravice. I česká pravice se radikalizuje. **Národní obec fašistická** (v jejím čele stál bývalý generál **Radola Gajda**) se 21. ledna 1933 (9 dní před nástupem Hitlera v Německu) pokusila o státní převrat. Fašisté zaútočili na kasárna v Brně - Židenicích, puč byl ale potlačen. Fašisté nezískali nikdy velkou podporu veřejnosti (ve volbách v roce 1929 dostali 0.9% hlasů, v roce 1935 2.0%).

Národní sjednocení - vzniklo před volbami v roce 1935 sjednocením několika menších pravicových stran (nejvýznamnější z nich byli národní demokraté). V čele stál **Karel Kramář**. Členem byl rovněž bývalý národní socialista Jiří Stříbrný (v této době již inklinoval k fašismu). Ve volbách v roce 1935 získalo Národní sjednocení 5.6% hlasů.

Slovensko - extremistické tendence stoupají i v HSLŠ, strana stále více prosazuje autonomii Slovenska.

Vývoj v agrární straně

František Udržal byl premiérem v letech 1929-1932. Poté ho vedení strany vyměnilo a do čela vlády nastoupil **Jan Malypetr** (premiérem v letech 1932-1935). V roce 1933 zemřel Antonín Švehla a předsedou strany se stal Rudolf Beran, vůdce protihradního křídla agrární strany.

Hospodářská opatření vlády proti krizi

Státní zásahy do zemědělství - zaveden **obilní monopol**: zemědělci mu povinně dodávali obilí za monopolem určené ceny! Koruna byla devalvována (o 30%) kvůli podpoře exportu. Tento krok byl nepopulární a národní demokraté kvůli tomu dokonce vystoupili z vlády. Československo také významně zvýšilo zbrojařskou výrobu (ohrožení zvenčí), stali jsme se zbrojařskou velmocí. Těžký průmysl se nakonec z krize vzpamatoval rychleji, protože nebyl tolik závislý na vývozu. V roce 1937 dosáhla konečně výroba úrovně z roku 1929 (respektive 97% tohoto stavu).

6) Československo v letech 1935-1938, Mnichov

1934 - TGM počtvrté zvolen prezidentem republiky

1935 (květen) - **4. parlamentní volby** do Poslanecké sněmovny. Nejvíce hlasů (15%) získala Sudetoněmecká strana (SdP), díky volebnímu systému ale získala větší počet mandátů druhá agrární strana, i když ta měla méně hlasů (14%)! SdP získala celkem ⅓ německých hlasů.

Výsledky voleb: 1.Sudetendeutsche Partei 15.2% (44 mandátů), 2.agrárníci 14.3% (45 mandátů), 3.sociální demokraté 12.6% (38 mandátů), 4.KSČ 10.3% (30 mandátů), 5.národní socialisté 9.2% (28 mandátů), 6.lidovci 7.5% (22 mandátů), 7.Autonomistický blok (Hlinkovci) 6.9% (22 mandátů).

Díky tomu, že agrárníci měli o jeden mandát více než Henleinovci, dostali právo sestavit právo oni. V listopadu 1935 se novým premiérem stal slovenský agrárník **Milan Hodža** (jediný slovenský premiér za 1. republiky, premiérem 1935-1938).

prosinec 1935 - **TGM abdikoval** (zemřel pak v září 1937). Za svého nástupce doporučil Edvarda Beneše. Ten pak byl skutečně zvolen prezidentem, a to drtivou většinou hlasů (430 ze 450!). Hlasy nakonec dostal i od komunistů. Jelikož Klement Gottwald tehdy nuceně pobýval v Moskvě, šéfovali tehdy komunistům v Československu Jan Šverma a Rudolf Slánský, a ti to odsouhlasili. Protikandidát pravice, Bohumil Němec, se nakonec v předvečer volby vzdal kandidatury.

Edvard Beneš (žil 1884-1948) byl původním vzděláním sociolog a právník. Jeden ze tří klíčových mužů čs. zahraničního odboje, v letech 1919-1920 byl členem čs. delegace na Pařížské mírové konferenci. V letech 1920-1935 byl ministrem zahraničí Československa. Prezidentem republiky byl v letech 1935-1948 (z toho „regulérně“ 1935-1938 a 1945-1948, mezitím byl prezidentem v exilu).

Kromě SdP měli národnostní požadavky i Hlinkovci, kteří požadovali autonomii Slovenska.

Rozbití Československa

Nástupem Hitlera k moci (1933) se situace Československa zhoršila. Hitler Čechy nesnášel (nemohl jim mj. odpustit, že rozbili Rakousko-Uhersko), chtěl se zmocnit špičkového českého zbrojního průmyslu a navíc nelibě nesl, že ČSR poskytovala azyl politickým uprchlíkům z Německa. Rozhodl se proto Československo rozbít a využít k tomu německou menšinu (v Čechách a na Moravě žilo 7 milionů Čechů a 3 miliony Němců).

Od roku 1937 připravoval německý generální štáb **Fall Grün** - plán na přepadení Československa. Definitivně přikročil Hitler k likvidaci Československa po anšlusu Rakouska (březen 1938). Bylo dohodnuto (mezi Henleinem a Hitlerem), že SdP bude klást československé vládě nepřijatelné požadavky.

duben 1938 - sjezd SdP v Karlových Varech vyhlásil tzv. **karlovarské požadavky**. Bylo to celkem 8 bodů. V zásadě Němci žádali úplnou autonomii německého pohraničí a „svobodu přihlásit se k německému světovému názoru“ (= k nacismu).

květen 1938 - vláda se obávala přesunů německých vojsk u našich hranic a vyhlásila **částečnou mobilizaci**.

Velká Británie a Francie - budou pokračovat v politice appeasementu. Než by riskovaly válku s Hitlerem kvůli Československu, raději se s Hitlerem dohodnou.

srpen 1938 - do ČSR přijel britský zprostředkovatel, lord Runciman. Ten byl spíše na straně Němců (protože VB nechce válku) a doporučil Čechům, aby Hitlerovi odstoupili německé pohraničí (doporučil to 15. 9., jeden den po puči - viz dále).

13. - 14. 9. 1938 - SdP se pokusila o puč v pohraničí. Čs. vláda ho potlačila, vyhlásila stanné právo a zakázala SdP. Henlein a spol. uprchli do Německa.

15. 9. 1938 - jednání Hitler-Chamberlain v Berchtesgadenu. Na základě Hitlerových požadavků vyvinuli VB a F nátlak na Československo, aby odstoupilo Německu okresy s více než 50% Němců. Beneš a vláda s tím nakonec souhlasili! To vyvolalo mohutné demonstrace a Hodžova vláda 22. 9. odstoupila. Beneš pak jmenoval **novou vládu v čele s generálem Janem Syrovým**.

22. 9. 1938 - nové jednání mezi Hitlerem a Chamberlainem, tentokrát v Bad Godesbergu. Chamberlain informoval Hitlera, že Československo přijalo jeho požadavky. Hitler však odmítl (!), prý už to nestačí a žádá navíc i uspokojení územních požadavků Polska a Maďarska. Čs. vláda (Jan Syrový) to odmítla a vyhlásila **všeobecnou mobilizaci** (23.9. -mobilizace proběhla vzorně). Hitler prohlásil, že nepřistoupí-li Československo na jeho požadavky, zahájí proti němu Německo válku. Nakonec ale Hitler ustoupil a souhlasil s konáním mezinárodní konference.

29. 9.-30. 9. 1938 - Mnichovská konference. Účastnili se jí Adolf Hitler, Benito Mussolini, Edouard Daladier (premiér Francie) a Neville Chamberlain (premiér VB). Závěry konference byly podepsány až po půlnoci, tedy 30.9.1938. Prezident Beneš a vláda tento diktát („O nás bez nás“) nakonec přijali. Na základě Mnichovské konference musel Československo ve dnech 1.-10.10.1938 odstoupit pohraničí ve prospěch Německa, do tří měsíců se pak měla vyřešit území ve prospěch Polska (bylo nakonec provedeno rovněž v říjnu) a Maďarska (2.11. - 1. vídeňská arbitráž, viz dále). O sporných oblastech (co se týče německých území) rozhodla mezinárodní komise, která stranila Němcům - na odstoupených územích tak nakonec zůstalo i 800000 Čechů.

7) Druhá republika (Československo 1938-1939)

Druhá republika: 1. 10. 1938 - 15. 3. 1939

Už po Mnichovu se konala **1. vídeňská arbitráž** (2. 11. 1938). V té rozhodovali ministři zahraničí Německa (Ribbentrop) a Itálie (Ciano). Rozhodli o odstoupení jižního Slovenska a jihu Podkarpatské Rusi Maďarsku. Celkově tak nakonec přišlo Československo o $\frac{1}{3}$ svého území (asi 40000 km²) a $\frac{1}{3}$ obyvatelstva (asi 5 milionů obyvatel). Německo získalo české pohraničí + Petržalku (předměstí Bratislavy na druhé straně Dunaje), Polsko získalo Těšínsko + kousky Oravy a Spiše a Maďarsko jih Slovenska a Podkarpatské Rusi. Z českého pohraničí odešlo do vnitrozemí Čech a Moravy 450000 českých uprchlíků (někteří byli vyhnáni, jiní utekli).

Nový okleštěný stát se psal Česko-Slovensko. Prezident Beneš 5. října abdikoval a odjel do emigrace (Velká Británie). Novým prezidentem byl zvolen (30. 11. 1938) **Emil Hácha** (žil 1872-1945). To byl nestraník, dříve předseda Nejvyššího správního soudu. Novým premiérem se stal **Rudolf Beran** (dříve agrárník), předseda nové **Strany národní jednoty**. Tato nová, vládní strana, sdružovala dřívější pravicové strany (největší vliv v ní měli bývalí agráři), zatímco jedinou opoziční stranou byla levicová **Národní strana práce**, v níž se sloučili bývalé levicové strany (sociální demokraté a národní socialisté). Komunistická strana byla zakázána a přešla do ilegality.

prosinec 1938 (15.12.) - **zmocňovací zákon**. Beranova vláda si nechala parlamentem udělit pravomoc (na dva roky) nahrazovat zákony svými nařízeními. Od té doby vládne vláda bez parlamentu → **definitivní konec demokracie v Československu**.

Slovensko a Podkarpatská Rus

Slovensko i Podkarpatská Rus získaly v říjnu 1938 autonomii. V říjnu byla jmenována slovenská i podkarpatská autonomní vláda, i když příslušný ústavní zákon, ustavující autonomii Slovenska i Podkarpatské Rusi, byl vydán až v listopadu. Hlavním městem Podkarpatské Rusi byl Chust. Z Česko-Slovenska se ve skutečnosti stala de facto federace (či spíše konfederace), protože česko-slovenská vláda prakticky ztratila možnost vládnout na Slovensku a stala se de facto pouze vládou českou. Předsedou autonomní slovenské vlády se stal **Jozef Tiso**. Slovensko mělo i svůj vlastní autonomní sněm. Politický život na Slovensku zcela ovládla **Hlinkova slovenská ľudová strana** (HSLŠ), která si podřídila všechny další politické strany. Na Slovensku začal vznikat totalitní fašistický režim. HSLŠ vytvořila i vlastní ozbrojené oddíly - Hlinkovy gardy.

Andrej Hlinka a Jozef Tiso byli přívrženci slovenské autonomie a nebyli tak radikální jako jiní členové strany (například Vojtech Tuka). Andrej Hlinka však v roce 1938 zemřel.

Definitivní likvidace Česko-Slovenska (březen 1939)

Adolf Hitler ve skutečnosti nebyl s výsledky Mnichovské konference spokojen, i když navenek dával uspokojení najevo. Vždy chtěl obsadit celé Čechy a Moravu, protože zde byly velké zbrojovky (Plzeň, Brno), a ty nebyly v odstoupeném pohraničí. Mnichov byl pro něj spíše komplikací, odložením konečného cíle.

K likvidaci zbytku Česko-Slovenska využil Hitler i Maďarsko a slovenský separatismus. Nacisté tlačili na Slováky, aby se od nás odtrhli. Praha tomu chtěla zabránit → prezident Hácha odvolal Tisovu autonomní vládu a **pražská vláda poslala na Slovensko armádu** (generál Homola) a vyhlásila na Slovensku stanné právo (9. - 10. března 1939). Generál Homola byl velitelem československé armády na Slovensku. Slovenští nacionalisté této akci říkali „Homolův puč“.

Nakonec se Hitler rozhodl, že nás zabere 15. března. 13. března 1939 si pozval do Berlína Tiso a donutil ho, aby Slovensko vyhlásilo příštího dne nezávislost. Tiso neměl v podstatě na výběr, protože jinak Hitler hrozil, že dovolí Maďarsku, aby Slovensko obsadilo.

→ **14. března 1939 - Slovensko vyhlásilo nezávislost.** Toho dne totiž Tiso po příjezdu z Berlína svolal Slovenský sněm, který nezávislost vyhlásil. Při vyhlášení nezávislosti byl použit termín „Slovenský štát“, teprve od července 1939 se pak tento stát oficiálně nazýval „Slovenská republika“.

14. března si Hitler pozval do Berlína i Háchu (a čs. ministra zahraničí Františka Chvalkovského) a brutálním nátlakem ho donutil, aby souhlasil s okupací Čech a Moravy. Hitler mimo jiné vyhrožoval, že nechá Prahu zničit leteckým bombardováním. →

15. března 1939 - německá vojska obsadila Čechy a Moravu.

16. března 1939 - vzniká Protektorát Čechy a Morava (tento den vyšel Hitlerův výnos). Čechy a Morava se staly „autonomní“ součástí Říše.

Podkarpatská Rus - chtěla také vyhlásit (podobně jako Slovensko) nezávislost, ale byla okamžitě (s Hitlerovým souhlasem) celá obsazena maďarským vojskem. Podkarpatská Rus dokonce 15. 3. nezávislost vyhlásila, ale hned 16. 3. ji Maďaři obsadili.